

ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОЦЕСУ ТАРИФООУТВОРЕННЯ У СФЕРІ НАДАННЯ ПОСЛУГ З ЦЕНТРАЛІЗОВАНОГО ВОДОПОСТАЧАННЯ ТА ВОДОВІДВЕДЕННЯ

Процес формування повної планової собівартості послуг із централізованого забезпечення споживачів холодною водою та відведення стоків є досить складним та глибоко структурованим. Це пояснюється технологічними особливостями надання цих послуг, наявністю різних категорій споживачів, а також ринковою кон'юнктурою. При цьому важливо пам'ятати про специфіку нарахування плати за надані послуги. Адже відхилення планового рівня тарифів від їх економічно обґрунтованої величини всього лише на одну копійку може призвести до значних суспільних негараздів, оскільки обсяги надання вказаних послуг у обласних центрах нашої держави у натуральному вираженні у розрахунку на рік вимірюються десятками мільйонів кубічних метрів. Таким чином, якщо зазначене відхилення матиме місце у сторону завищення рівня тарифів, то ми спостерігатимемо зростання рівня соціальної напруги у суспільстві, а у випадку зниження рівня тарифів, водопостачальні підприємства зазнаватимуть суттєвих збитків. Саме тому втручання держави у процес формування рівня тарифів на послуги з централізованого водопостачання та водовідведення є не лише доцільним, але й необхідним.

Ключові слова: тарифоутворення, собівартість, надання послуг, централізоване водопостачання, водовідведення.

ВСТУП

Проблема надання якісних послуг із централізованого водопостачання та водовідведення турбувала суспільство завжди. Вона лежить у площині соціально-побутових, санітарно-гігієнічних, політико-правових, виробничо-технологічних та інших аспектів суспільного розвитку. Однак, важливість цієї проблеми не обмежується лише сферою безпосереднього надання вказаних послуг, вона посилюється із врахуванням макроекономічних принципів розвитку національної економічної системи.

Адже водопостачальні підприємства у своїй більшості є об'єктами стратегічної важливості, та повинні забезпечувати в межах мети своєї статутної діяльності основи національної безпеки держави.

Іншою не менш важливою складовою досліджуваної проблеми є її соціальний аспект. Безперебійність та якість надання послуг з централізованого водопостачання та водовідведення, на наш погляд, є запорукою становлення та розвитку основ громадянського суспільства у нашій державі. Справді, значну соціальну напругу викликають перебої у наданні цих послуг тривалістю у декілька днів. Тому можна лише уявити, які катастрофічні наслідки мали б ці перебої, якби їх тривалість складала місяці чи навіть роки. Запобігти таким критичним ситуаціям можливо лише із застосуванням ефективних методів регулювання процесу формування тарифів на послуги водопостачальних підприємств. ©

Окремі особливості теоретико-методологічного забезпечення побудови раціонального державно-управлінського впливу на процес формування тарифів на послуги з централізованого водопостачання та водовідведення були розглянуті у роботах таких вітчизняних дослідників, як Агаджанов Г.К., Гаєвий М.В., Завада О.Л. та Комаров К.С.

У працях практично усіх дослідників зазначеної проблеми чітко прослідковується думка про те, що комплекс згаданих послуг є не лише важливим соціально-економічним чинником розвитку усієї національної економіки та держави в цілому, але і вагомою суспільно-політичною базою побудови справді ефективного громадянського суспільства. Водночас, на наш погляд, у цих дослідженнях не враховується той факт, що негативні тенденції у розвитку вказаного комплексу в результаті дії мультиплікаційного ефекту у тій чи іншій мірі впливають на розвиток кожної галузі народного господарства України.

Враховуючи вказане, можна з упевненістю констатувати, що на сучасному етапі розвитку національної економіки та суспільних відносин цінове регулювання у сфері розвитку водопровідно-каналізаційного господарства є однією з найбільш актуальних проблем, що потребує глибокого науково-теоретичного обґрунтування, оскільки воно стосується інтересів як населення, так і народногосподарського комплексу України.

Діяльність усіх без винятку вітчизняних водопостачальних підприємств ґрунтується на формуванні стандартної та уніфікованої структури повної планової собівартості послуг, які вони надають. Держава, тією чи іншою мірою втручаючись у процес формування статей витрат, які входять до складу цієї собівартості, намагається спрямовувати розвиток зазначених підприємств у напрямку першочергового забезпечення інтересів кінцевих споживачів послуг. Однак, у багатьох випадках таке втручання здійснюється без урахування

особливостей технологічного процесу надання послуг, масштабів діяльності тих чи інших підприємств, рівня платоспроможності споживачів, історико-культурних чинників, цінової ситуації на ринку витратних матеріалів тощо. Все це у підсумку призводить до незадовільного фінансового стану надавачів послуг, неякісного надання послуг чи надання їх із перебоями, несвоєчасного проведення поточного та капітального ремонтів водопровідних та каналізаційних мереж, а як наслідок – до частих аварій та високого відсотка втрат у мережах. Так, зокрема, у деяких обласних центрах рівень втрат становить вражаючі 33-39%. При цьому, такі значні втрати у кінцевому результаті оплачуються споживачами.

З іншого боку, у нашій державі законодавчо не врегульовано порядок відшкодування водопостачальним підприємствам витрат на перекачування додаткових об'ємів стоків, які потрапляють у каналізаційну мережу у періоди сніготанення та значних опадів. Насправді, такі витрати повинні відшкодовувати органи місцевого самоврядування, оскільки перекачування вказаних стоків слід, на наш погляд, класифікувати як роботи із благоустрою. Однак, станом на сьогодні це питання на загальнодержавному рівні не врегульовано, а відшкодування витрат здійснюється за рахунок населення та суб'єктів господарювання, які юридично є водоспоживачами. При цьому, такі витрати у розрахунку на рік у окремих обласних центрах вимірюються десятками мільйонів гривень.

Не менш важливою проблемою у нашій державі є недосконалий порядок затвердження тарифів водопостачальних підприємств. Адже, для великих надавачів послуг тарифи затверджуються централізованим органом – Національною комісією регулювання ринку комунальних послуг. Це з одного боку є позитивним явищем, оскільки розрахункові матеріали, які подаються підприємствами, розглядають висококваліфіковані фахівці. Однак, цей орган розташований у м. Києві, а займається він розглядом матеріалів, що надають підприємства-базові надавачі послуг для обласних центрів. Відповідно, викликають сумнів можливості повноцінного врахування згаданими фахівцями усіх суб'єктивних та об'єктивних тарифоутворюючих чинників, які можуть виникати на регіональному рівні.

З іншого боку, для невеликих водопостачальних підприємств тарифи продовжують затверджувати органи місцевого самоврядування – виконавчі комітети міських, селищних та сільських рад, у яких повністю відсутні кваліфіковані спеціалісти, які б могли фахово здійснити аналіз усіх статей витрат та визначити, чи є поданий підприємством плановий рівень тарифів на послуги економічно обґрунтованим, чи ні. Тому рішення про затвердження таких тарифів приймаються або інтуїтивно, або із врахуванням політичних чинників. Відповідно, вони ап'орі не можуть бути раціональними та обґрунтованими.

Метою дослідження є виявлення наявних недоліків у механізмі державного регулювання процесу формування рівня тарифів на послуги з централізованого водопостачання та водовідведення, а також розробка пропозицій щодо покращення ефективності такого регулювання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

До 1995 року в Україні в умовах жорсткого централізованого планування та штучної підтримки низьких цін існувала система державних дотацій на комунальні послуги. Вона була орієнтована, насамперед, на безпосереднє покриття витрат виробників цих послуг. «Фінансова допомога комунальному господарству з боку уряду складала у 1994 році близько 8% усіх бюджетних витрат, або 4,4% валового внутрішнього продукту України. В той же час, частка споживачів в оплаті послуг становила лише близько 4% від їх реальної вартості» [5, с.40].

Якість послуг, що надавалися, була низькою, а споживачі і постачальники не мали стимулів до заощадження ресурсів та підвищення ефективності їх використання.

На сучасному етапі розвитку системи комунальних послуг у нашій державі ми все ще спостерігаємо наслідки такої непродуманої політики держави. В умовах переходу до ринкової економіки, насамперед, лібералізації цін та тарифів, відбулося суттєве подорожчання комунальних послуг, а, відповідно, і тарифів, за якими вони оплачуються. У результаті механізми планового дотування водопостачальних підприємств стали непридатними. Проте, ще й досі у планово-економічних відділах базових надавачів вказаних послуг існують тенденції до формування статей собівартості на понаднормативному рівні.

Фінансове становище підприємств, що надають комунальні послуги, незадовільне і зумовлене, насамперед, постійно зростаючою заборгованістю з оплати послуг з боку підприємств, бюджетних установ та населення. «Ситуацію погіршує велика кількість пільг, передбачених законодавством для окремих категорій населення, та заборгованість бюджетів різних рівнів з відшкодування оплати наданих послуг за цими пільгами» [4, с.22].

Невирішеними залишаються питання фінансування утримання, оновлення, розвитку та модернізації діючих потужностей, дійшов критичної межі технічний стан мереж і споруд, які експлуатуються підприємствами комунального господарства.

Диспропорція в розвитку житлового будівництва та інженерного забезпечення, доступність та дешевизна енергоносіїв, що стали звичними протягом багатьох років, створили ситуацію практично повного ігнорування водопостачальними підприємствами питань енергозбереження та запровадження ефективних маловитратних технологій у комунальній сфері

Наявна законодавча та нормативна база недостатня і недосконала, не забезпечує правових засад реформування житлово-комунального господарства, взаємовідносин підприємств і організацій галузі та

споживачів послуг.

Підприємства житлово-комунального господарства не мають вагомих економічних стимулів до оптимізації структури тарифів і зниження нераціональних витрат матеріально-технічних ресурсів.

Усе це свідчить про наявність системної кризи в галузі та про міжгалузевий характер проблем, для розв'язання яких, а також для забезпечення переходу до нової моделі сталого функціонування комунального господарства, на наш погляд, необхідно раціоналізувати механізм державного регулювання процесу формування тарифів на послуги водопостачальних підприємств.

Так, зокрема, потребує удосконалення механізм встановлення обмежень при розрахунку планового рівня витрат на утримання адміністративно-управлінського персоналу, який станом на сьогодні зовсім не враховує масштабів діяльності вказаних підприємств. Окрім того, потребують перезатвердження нормативи чисельності інженерно-технічних працівників підприємств, що надають послуги з водопостачання та водовідведення, які не враховують об'єктивної потреби у таких фахівцях із врахуванням сучасного розвитку інноваційних технологій, що застосовуються при наданні цих послуг.

ВИСНОВКИ

Із врахуванням окреслених проблем у сфері процесу тарифоутворення, який реалізується водопостачальними підприємствами, а також особливостей втручання держави у цей процес, можна зробити висновок, що позитивна динаміка у напрямку вирішення цих проблем можлива лише, за умови реалізації комплексу наступних заходів:

- досягнення взаємоузгодження регуляторних функцій центральних і місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, створення конкурентного середовища і формування ринку комунальних послуг;

- удосконалення тарифної політики на основі врахування усього комплексу макро- та мікроекономічних чинників, що мають вплив на розвиток водопостачальних підприємств;

- забезпечення ефективної інвестиційної політики в галузі комунального господарства;

- запровадження стимулів до економічного і раціонального господарювання та використання ресурсів;

- прозорість у прийнятті рішень щодо реформування комунального господарства, розвитку комунальних послуг та встановлення тарифів на них, залучення громадськості до проведення цих заходів;

- доступність комунальних послуг для громадян з низьким рівнем доходів, адресний соціальний захист населення в оплаті послуг.

Діяльність підприємств, що надають послуги з водопостачання та водовідведення, у сфері тарифоутворення потребує ефективного регулювання з боку центральних та місцевих органів влади. Ефективне регулювання, на наш погляд, повинне включати:

- формування виробничих та інвестиційних програм на основі перспективних схем водопостачання та водовідведення міст і населених пунктів;

- щорічне тарифне регулювання з урахуванням скорочення свідомо нераціональних витрат, прозорість формування тарифів;

- проведення цінового моніторингу діяльності підприємств;

- забезпечення обліку і регулювання споживання основних комунальних послуг, що дасть можливість здійснити перехід від оплати за нормативами споживання до оплати згідно з показниками приладів обліку;

- поетапне перетворення комунальних підприємств водопостачання та водовідведення у відкриті акціонерні компанії.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економіка водопровідно-каналізаційних підприємств / Г.К.Агаджанов. - К.: Основа, 2000. – 303с.
2. Гаєвий М.В. Фінанси житлово-комунального господарства / М.В.Гаєвий // Фінанси України. – 2002. - №5. - С.113-117.
3. Завада О.Л. Житлово-комунальне господарство: проблеми галузі з точки зору антимонопольного законодавства / О.Л. Завада // Економіка України. - 2000. -№10. - С. 4-13.
4. Комаров К.С. Диференційовано-комплексний підхід до ціноутворення та дохідності водопостачальних підприємств / К.С.Комаров. - Х.: Вища школа, 2010. – 72с.
5. Полуянов В.П. Проблемы рыночного реформирования водопроводно-канализационного хозяйства Украины / В.П.Полуянов // Актуальні проблеми економіки. – 2004. - №3. - С. 31-41.
6. Сіленков Б. Роль фондового ринку у формуванні фінансових ресурсів підприємств комунального господарства / Б.Сіленков // Ринок цінних паперів України. – 2004. - №1-2. - С. 19-22.
7. Строкань Т.М. Інноваційно-інвестиційне забезпечення як фактор розвитку регіонального житлово-комунального господарства / Т.М.Строкань // Вестник Харьковского государственного ун-та. – 2003. - № 2. - С. 3-9.

Отримано 18.03.2013р.

© **Хом'як Олександр Петрович**, к.е.н., доцент кафедри економіки Тернопільської філії ПВНЗ «Європейський університет»,
тел. (067) 859-82-44, E-mai: dr_sashan@mail.ru